

SIYASAL SOSYALİZASYON

Dilek Çiftçi Yeşiltuna*

Siyasal kültürler statik bir yapıya sahip olmamakta ve bir siyasal kültürün temel niteliği endüstrileşmenin, yabancı düşüncelerin, yeni liderlerin ve benzeri etmenlerin etkisinin bir sonucu olarak değişebilmektedir. Böylesi oluşumlarla karşılaşılmasına karşın siyasal kültürün sürekliliği, siyasal kültürü kuşaktan kuşağa ileten siyasal sosyalizasyon sürecinin etkinliğinin bir göstergesi olmaktadır.¹

Siyasal sosyalizasyon kavramıyla ilk kez 1954 yılında karşılaşmış ve daha sonraki yıllar doğrudan sözkonusu kavramı kapsayan çalışmaların özellikle ABD'de hızla arttığı görülmektedir.² Böylece süreç içinde kavram farklı yaklaşımları benimseyen sosyal bilimcilerin çalışmalarıyla geliştirilmiştir.

İnsan toplumlarının temel öğelerini ele alırken Lenski, bütün olarak bir toplumun üyelerini temsilen nüfus kavramını kullanmakta ve sosyolojik bir analizde sözkonusu kavramın üç yanı bulunduğunu ve ilgilenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlar genetik değişmezlikler, genetik değişkenler ve demografik değişkenler olmaktadır. İnsanlar arasında eşit dağılmayan genler, insanın kimliğini belirleyememekte, fakat potansiyel sağlamaktadır diyen Lenski, gerçeğin (kimliğin) genler ile çevrenin etkileşimiyle belirlendiğini ileri sürmektedir.³ Böylece doğumla birlikte insanların bazı gensel özellikleri getirdikleri vurgulansa da, esas olarak doğal ve toplumsal bir kimlik kazandırmasından hareketle, bireyin siyasal dünya ile ilişkiye girmesiyle birlikte siyasal benliğin oluşması sürecini içeren siyasal sosyalizasyon süreci başlamaktadır. Ayrıca sosyalizasyon bir biyolojik kalıtım değil, bir öğrenme konusu olmaktadır.⁴

* Dr., E.Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Eric Rowe, Modern Politics an Introduction to Behavior and Institutions, Routledge Kegan Paul Ltd, 1969, London, af. 18.

² Seymour Martin Lipset, "The Psychology Of Voting: An Analysis Of Political Behavior" The Handbook Of Social Psychology (Der. Gordan Lindzey): Mass: Addison Wesley, 1954, sf. 1114-1146'den Aktaran Türker Alkan, Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim, Gündoğan Yay., 1989, Ankara, sf.4.

³ Gerhard Lenski, Jean Lenski, Human Societies an Introduction to Macrosociology, (5. Baskı), Mc Graw Hill Book Company, New York, 1987, Sf. 32-33.

⁴ Siyasal Benliğin Oluşması Konusunda Bakınız.

-Richard E. Dawson, Kenneth Prewitt, Political Socialization, Little, Brown and Company, Boston, 1969, Sf. 109.

-Harry M. Johnson, Sociology a Systematic Introduction, Routledge X Kegan Paul Ltd., London, 1960, Sf. 110-140.

-Jean Lloyd, Raymond W.Mack, John Pease, Sociology And Social Life, D. Van Nostrand

Dilek Çiftçi Yeşiltuna

Bir siyasal kültürün içerdiği değerlerin, inançların, duyguların kuşaklar boyunca aktarılmasını ya da bir toplumun kuşaktan kuşağa siyasal yönelimleri iletmeye biçimini işaret eden siyasal sosyalizasyon, insanın ilk yaşlarında başlayan ve yaşamı boyunca devam eden bir süreç olmaktadır.⁵ Bu süreç, geleneksel siyasal normları ve kurumları korumaya hizmet etmekte; diğer yandan ikincil sosyalizasyon ajanları (okul, çalışma grubu, medya v.b.), geçmiştekenden farklı siyasal değerler verdiğinde ya da çocuklar atalarından farklı sosyal ve siyasal beklentilerle yetiştiğinde, sosyalizasyon süreci bir siyasal beklentilerle yetiştiğinde, sosyalizasyon süreci bir siyasal ve sosyal değişim aracı olabilmektedir.⁶ Onun bu özelliği, örneğin Parsons'ta toplumsal yapının ele alınmasında en önemli kavramlardan biri olan "denge" yaklaşımında 'sosyalizasyon' ve 'toplumsal kontrol' anahtar süreçler olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü Parsons, denge durumunda, bir toplumun sosyal yapısı ile onun üyesi olan bireyin kişiliği arasında zorunlu bir ilişki bulunduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle sosyalizasyon süreci, toplumsal davranışın doğası ve (oluşum) sürecinin analizindeki uyum yaklaşımında kullanılan çok önemli bir süreç olmaktadır.⁷ Bu görüş çerçevesinde bireyin siyasal davranışının, daha çok psikolojik faktörlerden, değerler ve normların içselleşmesinden geldiği kabul edilmektedir.

Almond ve Verba, siyasal davranışın çocukluk ve yetişkin sosyalizasyonundaki görece önemi konusunda Parsons'tan farklılaşmaktadır. Her ne kadar Parsons, ailedeki çocuğun sosyalizasyonu konusunda yoğunlaştığı dikkatinde daha çok önemi öğrenmenin yaşam boyunca devam ettiğini ileri sürmekte ise de, o, tahminen siyasal yönelimleri içeren, temel değer yönelim modellerinin çocuklukta düşük olduğunu göstermektedir. Onlar, kişiliğin temel yapısının özünü biçimlendirmekte ve büyük ölçekte yetişkin yaşamı esnasında şiddetli değişime konu olmamaktadır. Parsons'ın çerçevesindeki bu yaklaşımın, siyasal değişimin sorunları için önemli sonuçları bulunmaktadır. Siyasal yapı konusundaki bütün sorunlar Parsons için, bireysel psikoloji konusundaki sorunlarda azalmaktadır ya da en azından çocuklukta sosyalizasyon konusunda içselleşmede meydana gelen sorunlarda azalmaktadır. Sadece sorunsal öge içselleşme olmaktadır; siyasal yapıdaki bir değişim, sosyalizasyon sürecinde ve birey psikolojisinde bir değişim anlamına gelmektedir. Parsons, kurumsallaşmanın rasyonel olmayan güdüsel örgütlenme tabakalarında içerildiğini ileri sürmektedir.⁸

Company, New York, 1979, Sf. 139-140.

-Kenneth P. Langton, Political Socialization, Oxford University Press, London, 1969, Sf. 9-16.

⁵ David Easton, Jack Dennis, "The Child's Image Of Government", Ed.: Edward S. Greenberg Political Socialization, Atherton Press, New York, 1970, Sf. 24.

-Eric Rowe, Modern Politics, a.g.e., Sf. 18.

-Alex Inkeles, "Society, Social Structure and Child Socialization" Ed.: John A. Clausen, Socialization And Society, Little, Brown and Company, Boston, 1968, Sf. 76-83.

⁶ Kenneth, P.Langton, Political Socialization, A.g.e., Sf. 4.

⁷ E.C. Cuffand G.C.F. Payne, Perspectives in Sociology, George Allen X Unwin Ltd., London, 1979, Sf. 39.

⁸ Carole Pateman, Political Culture, Political Structure And Political Change, B.J. Pol. S.I.

Siyasal Sosyalizasyon

Siyasal Sosyalizasyon konusundaki en son yazılar, Parsons gibi, sosyalizasyonun yaşam boyunca devam eden bir süreç olduğunu, fakat eğilimin ilk yıllarında yer verilen önem yönünde olduğunu ileri sürmektedir. Örneğin Dawson ve Prewitt, yeni yönelimler kazanıldığını fakat en fazla onların çocukluk döneminde kazanılan derin ve devamlı yönelimlerle oluşan sınırlar içinde elde edildiğini ve yetişkinin yaygın ideolojik amaçları ya da siyasal yöneticilerin seçiminin meşru araçlarını kavraması gibi çok temel yönelimlerinin değişmesinin mümkün olmadığını ileri sürmektedir.⁹ Böylece, özellikle çocukluk dönemindeki sosyalizasyon sürecinde kazanılan toplumsal - özelde siyasal - değer, tutum ve davranış modellerinin ilerki dönemlerde elde edilecek olan değer, tutum ve davranış modellerinin öncülleri olarak kabul eden anlayış için sosyalizasyonun ilk dönemi çok önemli görülmektedir.

Siyasal Sosyalizasyon konusunda yaygın olan modellerden birisi, genel sistem teorisinde Easton'ın önceden geliştirdiği, Dawid Easton ve Robert Hess tarafından geliştirilen olmaktadır. Girdi-çıkıtı şeklindeki değişme (conversion) modeli Easton'ın siyasal sistem görüşünün esasını teşkil etmektedir. Girdiler hem talepleri hem de destekleri içermektedir. Her siyasal sistem, eğer uzun yaşamak istiyorsa, üyeleri arasında bazı destekleyici beklentileri geliştirmesi gerekmektedir. Easton, siyasal sosyalizasyonun, hükümeti, rejimi ve siyasal topluluğu kapsayan yönelimi bağlamında üç siyasal görünüm sınıflaması ileri sürmektedir. Hükümet, toplumda günden güne çok önemli siyasal kararlarda rol oynayan otoriteleri kapsamaktadır. Rejim, vatandaşların beklemediği şeyi belirlediği gibi etkin rollerin karakterini belirleyen ve meşrulaştıran siyasal oyun kurallarına işaret etmektedir. Siyasal topluluk, paylaşılan ulusal kimliğe benzer bir şey olmaktadır. Sonuçta sosyalizasyonla ilgilenen kişinin ilk işi, siyasal sosyalizasyon sürecinin siyasal sistemin her düzeyinde nasıl destekleyici ya da engelleyici etkiye sahip olduğunu açıklamaktır.¹⁰

Yapısal işlevselcilerin sosyalizasyon yaklaşımı farklı bir önemle, Easton'inkine benzemektedir. Onlar, siyasal ve sosyal sistemleri kendilerinin devamı için, gerekli işlevlerin talebini oluşturan olarak görmektedir. Örneğin Parsons, böylesi, biri "koruyucu model olan" (uyum, hedefleri elde etme, bütünleşme) dört işlev varsaymaktadır.¹¹ Bu kültürel sistemin devamında koruyucu temeli içermektedir. Sosyalizasyon süreci boyunca bireyler toplumun ve siyasi yapının rol beklentilerini yerine getirmeye çalışırken biçimlenmektedir. Benzer bir yapısal - işlevsel yaklaşım kullanımı, özellikle siyasal sistem konusunda William C.Mitchell de dikkat çekmektedir.¹² Parsons gibi, gerekli sistem işlevlerini varsaymakta ve Easton gibi de,

Great Britain, July 1971, Sf. 296.

⁹ Carole Pateman, Political Culture, Political Structure And Political Change, a.g.e., Sf. 297.

¹⁰ Kenneth P.Langton, Political Socialization, a.g.e., Sf. 6.

-Carole Pateman, Political Culture, Political Structure And Political Change, a.g.e., Sf. 297.

¹¹ Talcott Parsons And Neil Smelser, Economy And Society Glencoe IV: Free Press, 1956, Sf. 16-17'den Aktaran Kenneth P.Langton, Political Socialization, Sf. 7.

¹² William C.Mitchell, The American Polity, Glencoe, Free Press, 1962, Chop. 7'den

sistemi esasında girdi-çıkıtı şeklindeki değişme (conversion) süreci olarak görmektedir. Dört işlevden biri olan "siyasal sistemin bütünleşmesi" formel ve informal sosyalizasyon süreçlerini kapsamaktadır. Siyasal sosyalizasyon yalnızca, destek, kaynaklar, istekler gibi yönetime girdileri etkilememekte, aynı zamanda girdilerin dđüşünsel çıkıtıları değiştirmesiyle "süreçleri" etkilemektedir.¹³

Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın konuya yaklaşımı, Parsons ve Mitchell'kiyle oldukça bağlantılı görölmektedir. Almond, girdi-çıkıtı süreçlerinde işlevleri ayıran Easton gibi, Batı sistemleri ile Batı-dışı sistemlerin analizini yapmak için yedi tane gerekli işlevsel kategori ortaya koymaktadır. Bunlar girdi işlevleri (siyasal sosyalizasyon ve yenileme (recruitment), ifade edilen ilgi, bütünleşen ilgi, siyasal iletişim) ve çıkıtı işlevleri (kanun yapma, kanun uygulaması ve kanuni yargı) başlığı altında yer almaktadır. Bütün siyasal sistemler tarafından yerine getirilmesi gereken girdi işlevlerinin ilki siyasal sosyalizasyon olmaktadır. Bu sosyalizasyon süreci, siyasal kültür ve yapıların büyük oranda istikrarını belirlemektedir.¹⁴ Hyman, siyasal sosyalizasyon konusundaki son çalışmasında, siyasal davranış alanındaki araştırmanın görelî dengesizliği, güdüsel ve duygusal faktörler konusundaki önem ve algısal öğelerin görelî ihmalî konusunu ele almaktadır. Hyman da, siyasal sosyalizasyonu, yalnızca ilk ailevi tecrübeler yoluyla değil, bireyin tüm tecrübeleri ve katılımları yoluyla oluşan ve hem duygusal öğrenme hem de mevcut siyasal düşünceyi içeren sürekli bir öğrenme süreci olarak görmektedir. Böylece Hyman psikoanalitik kişilik teorisi ve psikoanalitik açıyla yönelinen antropolojiden gelen siyasal sosyalizasyon teorilerini eleştirmektedir.¹⁵

Almond, Hyman ile kendisinin siyasal sosyalizasyon kavramlarıyla, sözkonusu iki eğilimi birleştirmeye çabaladıklarını ifade etmektedir. Kavramlarının, vatandaşlık rollerine, yönelimlerine giriş-süreçinın hem gizli hem açık öğeleri ve ilk sosyalizasyon kurumlar ve etkileri gibi sonrakileri de içerdini belirtmektedir. Siyasal kültüre giriş süreci olarak kabul ettikleri siyasal sosyalizasyon sürecinin genel özellikleri aşağıdaki gibi görülebilmektedir.¹⁶ Çocukluktaki ve ilk gençlik sosyalizasyon tecrübeleri (aile, klise, okul, çalışma grubu, gönüllü birlikler) ön-siyasal vatandaşlık tecrübeleri olmakta, kültür ve yapılar zamanla değişim yaşadıkları gibi sosyalizasyon modelleri de değişebilmektedir; sosyal ve siyasal değişmeye direnen en önemli faktörlerden biri birincil grupların muhafazakarlığı, ilk aile sosyalizasyon süreci olmaktadır; farklı siyasal sistemlerdeki siyasal sosyalizasyon işlevinin karşılaştırılmasında, sosyalizasyon biçiminde ve işlevinde içêrilen yapıların incelenmesi gerekmektedir; sosyalizasyon açık

Aktaran K.P. Langton, a.g.e., Sf. 7.

¹³ Kenneth P.Langton, Political Socialization, a.g.e., Sf. 7.

¹⁴ Gabriel A.Almond, Political Development Essays in Heuristic Theory, Little, Brown And Company, Boston, 1970, Sf. 90.

-Gabriel A.Almond, G.Bingham Dowell Jr., An Analytic Study Comparative Politics System, Process And Policy, Little, Brown And Company, Boston, 1978, Sf. 79-87.

¹⁵ Herbert Hyman, Political Socialization, Glencoe Iv., 1959, Sf. 18-25'den Aktaran G.A.Almond, Political Development a.g.e., Sf. 106-107.

¹⁶ Gabriel A.Almond, Political Development, a.g.e., Sf. 107-110.

Siyasal Sosyalizasyon

ya da gizli olabilmektedir; siyasal sosyalizasyon biçimi siyasal yapının özgünlük ve farklılaşma boyutuna bağlı olarak özgün ya da yaygın olabilmektedir; farklı toplumlardaki siyasal sosyalizasyon işlevi, yerel ve evrensel öğelerin biraradahlığına göre karşılaştırabilmektedir. Örneğin, modern bir batı toplumunda siyasal sosyalizasyon hem evrensel hem yerel olabilmektedir. Diğer yandan Fred Greenstein siyasal sosyalizasyona özgü bir dizi sorular içindeki çeşitli kavramsal formülasyonlardaki bazı temel öğeleri birleştirmeye çalışmıştır. Onun beş temel sorusu esasında Lasswell'ın kim?, hangi etkenlerle?, hangi durumlarda?, kimden?, ne öğrenir? şeklindeki genel iletişim süreci formülasyonunun tekrar ifade edilmesi olmaktadır.¹⁷

Clayton ise sosyalizasyon süreci konusunda dört varsayımdan söz etmektedir.¹⁸ Bunlardan ilki, kimliğin bir sosyalizasyon sürecinin ürünü olduğu, diğerlerinin ise sosyalizasyon öncülleri olarak da isimlendirilebilen, sosyal yapının üç düzeyini oluşturan, sosyo-kültürel çevre ya da toplum, sosyal-sınıf çevresi ve / ya da ait olunan topluluk ve son olarak ailesel çevre olmaktadır. Burada sosyo-kültürel çevre siyasal, ekonomik, dini, hukuksal ve eğitim kurumlarının değişim derecesini, sosyal-sınıfsal çevre tabakalaşma sisteminin esneklik derecesini ve ailesel çevre de genişlik ya da ayrılma derecesi, özgünlüğün niteliği ve derecesi, cinsiyet kompozisyonu-durumu ve aile içindeki güç ilişkilerini kapsamaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan toplumlarda, sosyalizasyon süreci kapsamı içindeki siyasal sosyalizasyon sürecinin sahip olduğu niteliklerde farklılık görülebilmektedir.

Bütün toplumlarda siyasal sosyalizasyon konusunda, toplumun ikincil yapıları ile (aile eğitimi) birincil yapılar arasında bir ayrılık (gap) beklenmesi¹⁹ yanında sözkonusu ayrılığın da toplumların yapılarına bağlı olarak değişim gösterebileceği açıktır.

Birçok gelişmekte olan ülkedeki siyasal sosyalizasyon iki oluşum özelliğiyle nitelenmektedir. Birincisi, kırsal bölgelerde oturan nüfusun büyük bir bölümünün sosyalizasyonunda ailenin önceliğini devam ettirmesi olmaktadır. Örneğin, Robert Le Vine, ebeveynlerin çocuklarını ulusal vatandaşlık rollerinden ziyade kırsal bölgelerdeki yerel otorite sistemlerine katılım yönünde sosyalize ettiklerini belirtmektedir.²⁰ Sosyalizasyon sürecinde ailenin başatlığının devam etmesinin nedenlerini açıklama biçimleri arasında, sınırlı toplumsal hareketlilik, ulusal hükümetin nüfuzunun zayıflığı, iletişim sistemlerindeki kesintiler ve kitlesel eğitimin yokluğu yer almaktadır.

¹⁷ Fred Greenstein, *Children And Politics*, New Haven Yale University Press, 1965, Sf. 12'den Aktaran Kenneth P.Langton, *Political Socialization*, a.g.e., Sf. 7-8.

¹⁸ Richard R. Clayton, *The Family, Marriage And Social Change*, D.C. Heath And Company, Lexington, 1979, Sf. 478-482.

¹⁹ Lucian W. Pye, Sidney Verba, *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press, New Jersey, 1965, Sf. 163.

²⁰ Robert Le Vine "Political Socialization And Culture Change" Ed., Clifford Geertz, *Old Societies And New States*, New York, Free Press Of Gloence, 1963, Sf. 282'den Aktaran James S.Coleman, *Education And Political Development*, Princeton University Press, Princeton, N.J, 1965, Sf. 21.

Az gelişmişlik olgusunun bir özelliği de kültürel bölünmüşlük olmaktadır.²¹ Bir başka deyişle siyasal sosyalizasyon, doğrudan daha geniş sisteme yönelik olmaktan ziyade, daha geniş yönetim sisteminin bir alt sistemi olarak, özel akrabalık, soy ya da köy grubuna yönelik olma eğilimi taşımaktadır.²² Başta sözünü ettiğimiz oluşumlardan ikincisi ise, gelişmekte olan ülkelerin, önceki ülkelere göre, formel eğitim sistemlerinin çok ağır sosyalizasyon yükü taşımaları olmaktadır. Bu durum da, hem ailenin mevcut sosyalizasyon gücünden hem de sınırlı sosyalizasyon alanının, formel eğitimle ulusal boyuta taşınması gerekliliğinden gelebilmektedir. Ayrıca Rosenbaum, böylesi toplumlarda genellikle ortaya çıkan bozucu sosyalizasyon sürecinden sözdebilmektedir.²³

Daha geniş toplumlarda ise az gelişmiş toplumların özelliklerini zıttı olabilecek niteliklerin mevcut olduğu görülmektedir. Böylesi toplumlarda kast, dini topluluk, köyün yanısıra diğer yerel yakın ilişkiler özgün alt sistemler oluşturabilmekte; daha geniş, bölgesel sistemin üyesinin siyasal sosyalizasyonu sözkonusu alt sistemler kanalıyla olabilmektedir. Modern siyasal sistemde yegane olan şey, siyasal sosyalizasyonun, ayrı bağıllık, genel sistem içindeki birey tarafından üye ve aile, kilise gibi diğer toplumsal sistemlerin sosyalizasyon süreçlerini etkileme ve nüfuz etme eğilim, yaratma işlevi olmaktadır. Böylece toplumun üyeleri, genel vatandaşlık esasında sosyalizasyon süreçleri içine girmektedir. Bu nedenle modern, siyasal sistemdeki vatandaş tarafından hissedilen sevgi daha çok bir vatandaşlık sevgisi olmaktadır. İlkel siyasal sistemde siyaset sevgisi ise, görece olarak düşük algısal ayırım ve faydacılığın içeren basit ve doğrudan duygusal bir bağıllık olma eğilimi taşımaktadır.²⁴

Sonuçta toplumlarda ya da topluluklarda yaşanan sosyalizasyon sürecinin, bir yandan bireyin bir toplumsal varlık olabilmesi ya da sözkonusu toplum / topluluğun başarılı bir üyesi olabilmesi için, diğer yandan toplumun ya da topluluğun varlığının devamı için zorunlu bir süreç olduğu görülmektedir. Bunun yanında toplumsal kurumların yapısında ortaya çıkan değişimler her zaman kuşaklar arasındaki sosyalizasyonun tam olarak gerçekleşmemesini getirebilse de, sosyalizasyon hem bireye bir benlik, bir kişilik kazandıran, hem de toplumun / topluluğun görece sürekliliğini sağlayan bireye istendik nitelikleri kazandırmayı amaçlayan bir süreç olmaktadır, diyebiliriz.²⁵ Böylece tüm toplumlarda sosyalizasyon sürecinin temel işlevi benzer olabilmekle birlikte belki de en belirgin farklılıklardan biri bu sürecin ana ajanlarının etkililiğindeki, gücündeki farklılıkta ortaya çıkmaktadır. Bekleneceği gibi bu

²¹ James S.Coleman, Education And Political Development, a.g.e., Sf. 21.

²² Gabriel A.Almond, Political Development, a.g.e., Sf. 111.

²³ James S.Coleman, Education And Political Development, a.g.e., Sf. 22.

-Walter A.Rosenbaum, Political Culture, Praeger Publishers, London, 1975, Sf. 159-166.

²⁴ Gabriel A.Almond, Political Development, a.g.e., Sf.111-112.

²⁵ Ayrıntılı Bilgi için Bakınız.

Kenneth P.Langton, Political Socialization, a.g.e., Sf. 9-16.

-Özer Ozankaya, Toplum Bilime Giriş, A.Ü.S.B.F. Yay., No: 431, Ankara, 1979, Sf. 101-103.

durumda toplumun yapısını oluşturan diğer ögelerin ya da alt yapıların içerdiği niteliklerle bağlantılı olmaktadır.

SİYASAL SOSYALİZASYON AJANLARI

Siyasal sosyalizasyonun gerçekleşmesinde aracılık eden ve en yaygın olan toplumsal kurumları ya da sosyalizasyon ajanları şu şekilde ele alınabilmektedir.

1-Aile:

Genellikle birey, doğumuyla birlikte bir ailenin üyesi olmakta, yaşama ilişkin gerekli bilgileri aile üyelerinden almakta ve sözkonusu ailenin sahip olduğu nitelikler bireyin ilerde sahip olacağı niteliklerin öncülleri olabilmektedir. Dolayısıyla aile, diğer siyasal sosyalizasyon ajanları arasında önceliğiyle ve sahip olduğu etkileşim biçimiyle ayrı bir önem taşımaktadır.

Aile evrensel olarak toplumsal öğrenmenin önemli bir kaynağı ve en önemli bir birincil grubu olmaktadır. O, temel siyasal yönelimleri güçlü şekilde etkileyebilmesi ve siyasal kültürü bir kuşaktan diğerine iletibilmesi nedeniyle anahtar bir ajan olmaktadır.²⁶ Daha önce ifade etmeye çalıştığımız gibi ailenin öneminin derecesi, diğer toplumsal ajanların etkililiği ve sayısına göre değişebilmektedir. Örneğin ikincil toplumsal kurumların olmadığı ya da az sayıda bulunduğu toplumlarda başat durumda olabilmesine karşın, gelişmiş çok sayıdaki diğer toplumsal kurumların varlığı onun gücünün zayıflamasını da beraberinde getirebilmektedir. Böylesi ailenin etki gücünde görece bir değişme olabilse de, yine genellikle aile siyasal öğrenmenin yönelimi ve kapsamı konusunda en önemli ajan olarak görülebilmektedir.

Siyasal sosyalizasyon sürecinde ailenin etkililiği diğer toplumsal ajanların nitel ve nicel yapılarına bağlı olduğu kadar, sözkonusu ailenin de yapısına bağlı olabilmektedir. Bir başka ifade ile ebeveynlerin eğitim düzeyi, meslekleri toplumsal kökenleri temelinde sahip oldukları ilişki ağı ve otorite yapısı, çocuk-ebeveyn etkileşimini farklılaştırabilmektedir. Özellikle ailenin otorite yapısının siyasal sosyalizasyon süreci üzerindeki etkisi çeşitli araştırmacılar tarafından önemle belirtilmektedir.²⁷

Siyasal kimliğin gelişmesinde ailenin başat rolü, onun daha çok genel sosyalizasyon temelinde, bireysel eğilimlerin ve diğer toplumsal tutum ve değerlerin

²⁶ Richard E.Dawson And Kenneth Prewitt, *Political Socialization*, Little, Brown And Company, Boston, 1969, Sf. 106-107.

-David Popenoe, *Sociology*, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1974, Sf. 208.

-Metta Spencer, *Foundations Of Modern Sociology*, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 1979, Sf. 344

John A.Clausen, "Perspectives On Childhood Socialization"

Ed.:John A.Clausen, *Socialization And Society*, a.g.e.,Sf. 138-144

²⁷ Carole Pateman, "Political Culture, Political Structure And Political Change", a.g.e., Sf. 303.

gelişmesindeki başat rolüyle paralel olmaktadır. Bu güçlü sosyalizasyon rolünün iki faktörden geldiği ileri sürülmektedir.²⁸

1-Ailenin, çocuğun siyasal kimliğinin gelişmeye başladığı ilk yıllarda yoğun ilişki içinde olduğu yegane toplumsal kurum olmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonraki siyasal öğrenmenin inşasına hizmet ederek siyasal gelişmeyi derinden etkileyebilen aile; toplumsal öğrenmenin en kritik yıllarının yaşandığı çocuklukta önemli ve özel bir etkiye sahip olabilmektedir.

2-İkinci faktör, ailede gelişen ilişkiler ve bireysel bağların çok önemli ve duygusal olarak güçlü ve yaşam boyu devam eden bireysel gelişmeler arasında olmasından gelmektedir. Bir bireyin kimler tarafından etkilendiği, sözkonusu bireyler arasındaki duygusal bağların derinliğiyle ilişkili olmakta ve bu durum aile ve diğer birincil ilişkilerin önemli gücünü anlamak için anahtar olmaktadır. Bu bağlamda aile, üyelerini siyasal sosyalizasyon sürecinde birkaç biçimde etkileyebilmektedir.

a-Birincisi, örnek aracılığıyla ve doğrudan öğrenmesi ya da ailenin çocuğuna siyasal değerleri aşılması şeklinde olmaktadır.

b-İkincisi, ailenin, çocuğun bireysel ve siyasal olmayan tutum ve değerlerinin gelişmesinde de etkili olmasından gelmektedir. Söz konusu etki, doğrudan siyasal sosyalizasyonun önceden işaret edilen süreçteki siyasal yönelimlerin kazançlarını uygun hale getirmektedir. Böylece kazanılan bireysel özellikler ve toplumsal tutumlar, bireyleri çok özel toplumsal olaylara cevap verecek duruma getirebilmektedir.

Diğer bir deyişle, çocuk ilk olarak kendine tepki veren aile üyeleri aracılığıyla (ebeveyn-kardeşler vb.) toplumsal yaşama ilişkin deneyimlere sahip olmaktadır. Böylece ilk toplumsal çevresi içinde (ailede) çocuk, daha geniş siyasal sistemlere genelleştirebildiği ilk otorite ilişkileri deneyimini yaşamaktadır. Siyasal bağlılık, vatanseverlik, kahramanlık, bayrak gibi kavramların anlamına ilişkin ilk bilgiler sözkonusu süreçte kazanılmaktadır.

Mc Closky ve Dahlgren'in siyasal yönelimler konusundaki, ailenin ve diğer birincil grupların etkisi konulu çalışması en geniş çalışmalardan biri olmaktadır. Bu çalışma sonucunda, onlar, ailenin üyelerine siyasal bağlılıkları ileten aşılardan ve destekleyen, bir kilit referans grubu olduğunu ortaya koymaktadırlar. Seçmenlerin tercihinin kararlılığı konusunda aile etkisinin özellikle, üyelerinin parti görüşlerinin homojen, diğer üyeler arasındaki siyasal ilgi ve bağlılık yüksek ve aynı ailenin tercihi zamanla oluşmuş ve korunmuş olması durumunda artacağı ileri sürmüşlerdir. Bu faktörler, aile tercihinin terketmiş bireyler üzerinde parti bağlılığını zayıflatıcı yönde işlev görmektedir.²⁹ Dolayısıyla aile üyelerinin benzerliği, görüşme sıklığı ve tarihsel yönelimleri ailenin siyasal yönelimler üzerindeki etkisini artırıcı faktörler olabilmektedir.

²⁸ Richard E., Dawson And Kenneth Prewitt, Political Socialization, a.g.e., Sf. 107-110.

²⁹ Herbert Mc Closky And Harold E.Dahlgren "Primary Group Influence On Party Loyalty" American Political Science Review LIII, 1959, Sf. 757-776'dan Aktaran Richard E. Dawson And Kenneth Prewitt, Political Socialization, a.g.e., Sf. 16.

Siyasal Sosyalizasyon

Ailenin siyasal sosyalizasyon süreci üzerindeki rolünü belirleyici temelde ele alan ve daha sonra eleştirilere uğrayan bir bakışın en bilinen örneğini Almanya'daki otoriter aile yapısının, Nazi rejiminin gelişmesini kolaylaştırdığını ileri süren araştırmalar oluşturmaktadır.³⁰ Siyasal sosyalizasyon sürecinin ilk döneminde sahip olunan tutum ve davranışların yaşam boyunca değişmezliği, bir öncülden ziyade, araştırılabilir bir soru olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü ilk aile sosyalizasyonundan yetişkin siyasal tutum ve davranışlara ilerleme, uzun bir süreci kapsamaktadır. Bu nedenle, yetişkinin siyasal tutum ve davranışları, ancak ikincil toplumsal kurumların araya giren etkilerine dayanarak tam olarak anlaşılabilir. ³¹

Birçok çalışma, bireylerin ebeveynlerinkine benzer siyasal tutum ve değerlere sahip olma eğiliminde olduğunu göstermiştir.³¹ Bu çalışmaları gözden geçiren Herbert Hyman; siyasal olarak ilgili tutum ve değerlerin geniş alanında ebeveynler ve çocuk arasında çok açık bir model bulunduğunu ileri sürmektedir. Söz konusu veriler daha çok Amerikan çalışmalarından elde edildiği için Dawson ve Prewitt'de, batı dışındaki toplumlarda da, aynı aile üyelerinin benzer siyasal görüşleri kabul etme eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Hatta geleneksel toplumlarda bu durumun daha güçlü şekilde olabileceğini ifade etmektedirler.³² Bekleneceği gibi ailenin gücünü artıran en önemli faktör de, ailenin içinde yer aldığı toplumda, ailenin yeni kuşağa yönelik sunumlarına alternatif yaratacak güç kaynaklarının mevcut olmaması ya da yeterince gelişmemiş olması olmaktadır.

Ebeveyn otoritesi, siyasal yönelimleri, çocuğa karşı tutumları vb. ile çocuğun siyasal yönelimi arasındaki ilişkiyi konu alan birçok çalışma sonucunda otorite esnekliğinin çocuğun düşüncelerini serbestçe ifadesini ve siyasal etkinlik duygusunu artırıcı olduğu ortaya konmuştur. Koruyucu ebeveyn tutumu ise çocuğun siyasal temsilcilere güvensizliğini getirmektedir. Aile yapısı ile siyasal sosyalizasyon ilişkisinin bir başka görünümü de ya da söz konusu ilişkilerdeki bir faktör de babanın varlığı olmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar babanın yokluğunun (hem fiziki hemde baba rolünü oynayacak kişi olmaması anlamında) çocuğun sosyalizasyonunda önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Langton, bir çalışmada iki ebeveynli aileler ile tek ebeveynli (anne) ailelerin siyasal sosyalizasyona etkisini karşılaştırmaktadır.³³ Sonuçta, babasız ailelerdeki çocuğun çok otoriter olma eğiliminde olduğunu, siyasetle daha az ilgilendiğini ve siyasal yararın düşük olduğu duygusuna sahip olduğunu bulmuştur.

³⁰ Ahmet Taner Kışlalı, Siyaset Bilimi, İmge Yayınevi, Ankara, 1992, Sf. 86.

-Kenneth P.Langton, Political socialization, a.g.e., Sf. 17-19.

³¹ Bu Konuda Yapılmış bir Çalışmada 5. Sınıf Öğrencilerinin Parti Tutumlarını Belirlemede En Önemli Etkenin Babalarının Parti Tutumlarını Algılamaya Olduğu Saptanmıştır. Ayrıntılı Bilgi için Bakınız.

-Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, "İlkokul Çocuklarının Parti Tutumlarını Belirleyen Etkenler" Dünyü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi, Bağlam Yay., İstanbul, Mart 1991, Sf. 142-145, 147-149.

³² Herbert H.Hyman, Political Socialization, The Free Press, New York, 1959, Sf. 72'den Aktaran Richard E. Dawson And Kenneth Prewitt, Political Socialization, a.g.e., Sf. 111.

³³ Kenneth P.Langton, Political Socialization, a.g.e., Sf. 24-52.

Baba yokluğunun kızlardan çok erkekler üzerinde çok kesin etkiye sahip olduğu görülmüş ve ilişkilerin genellikle, farklı toplumsal sınıflardaki aileler için doğru kabul edilmiştir. Babanın sözkonusu ailelerdeki çok önemli sosyalizasyon figürü olarak hizmet ettiği görülmekte ve onun varlığı ya da yokluğu çocuğun siyasal olarak etkin olup olmayacağı konusunda bir farklılık yaratmaktadır. Ayrıca, Langton, iki ebeveynin bulunduğu ailelerde, anneden ziyade babanın bir siyasal referans kaynağı olarak seçildiğini ve çocukların büyük çoğunluğunun etkilendiğini ifade etmektedir.

Tüm bunların dışında aile aynı zamanda, üyelerini belli sosyo-ekonomik ilişkiler ağı içine yerleştirmesiyle siyasal görüşlerini etkileyebilmektedir. Bireye, geniş toplumsal evren içindeki yerlerini sağlayan, aslında genellikle aile olmaktadır. Bir başka ifade ile, bireyin etnik, dil, din ve toplumsal sınıf temelinde eğitimi kültürel değerleri, başarıları, mesleki ve ekonomik beklentileri, sonuçta diğerlerine açıklığı büyük oranda onun toplumsal kökenini oluşturan ailesi tarafından belirlenebilmektedir.

Bir bireyin ilk dünyaya bakış modelinin olduğu ailedeki siyasal sosyalizasyonu çok önemli olmakla birlikte, söz konusu sosyalizasyon süreci yaşam boyunca devam etmektedir. Bu nedenle diğer sosyalizasyon ajanlarının da bireyin siyasal yönelimi üzerine pekiştirici ya da zayıflatıcı yönde belli etkisi sözkonusu olmaktadır. Özellikle hızlı bir değişim süreci içinde olan toplumlarda ortaya çıkan toplumsal hareketlilik, söz konusu ajanların gücünü arttırıcı bir işlev görebilmektedir. Çünkü hızlı değişen ilişkiler ağı ve değerler sistemi bireydeki siyasal sosyalizasyon tekrarını gerektirebilmekte ve arttırabilmektedir.

Tekrar sosyalizasyon, toplumda önceden bulunmayan, yeni statülere, bireylerin sahip olmasıyla birlikte ortaya çıkabilmektedir. Hızlı toplumsal değişimin yarattığı böylesi durumlar sıkıntılı bir süreçte beraberinde getirebilmektedir. Bir başka durumda ise tekrar sosyalizasyon önceden var olan rol modellerine, onların gerektirdiği nitelikleri taşımayan bireylerin, sahip olması sonucunda yaşanabilmektedir. Bu da yaşanan toplumsal hareketliliğin bir sonucu olabilmektedir.³⁴

Böylesi bir süreçte devreye giren diğer toplumsal ajanların sahip olduğu rolün ve etki gücünün de, siyasal sosyalizasyon konusunda gözönüne alınması, belki de bize belirli niteliklere sahip bireylerin ya da grupların belli siyasi yönelimleri olabileceğini gösterebilecektir.

2-Okul:

Sanayileşme ile birlikte toplumların geleneksel yapısının değişmesi, sosyo-ekonomik yaşama katılmayı sağlayan becerileri kazandıran bilgilerin verilmesi, özel işlevler temelinde uzmanlaşmış toplumsal kurumlardan birini oluşturan eğitim kurumunu gerektirmiştir. Okul, böylece bilgi ve beceri kazandırma işlevini yüklenmekle birlikte, toplumun egemen değerlerini de beraberinde vermeye başlamıştır.

³⁴ Kenneth P.Langton, Political Socialization a.g.e., Sf. 19-20.

-Oruille G.Brum, Jr. "Adult Socialization" Scialization And Society, Der.: J.A.Causen, a.g.e., Sf. 196,197.

Okulda geçen zamanın, ana okulundan yükseköğretimi de giderek kapsamaya başlaması sözkonusu sosyalizasyon süreci genişletmiştir. Geleneksel toplumun aksine, gelişmiş toplumlarda okulun önem kazanması, ailenin yaygın etki alanını daraltmakla birlikte, okullarda duygusal, yüzyüze olan birincil ilişkilerin yerine formel ikincil ilişkilerin mevcut olması, ailenin önemini korumasını sağlayan etkenlerden biri olmaktadır.

Okul, çocukların ailesel olmayan bir otorite ile karşılaşmaları ikincil toplumsal kurum olarak, çocuğun ailesi ile olan bağlarının gevşetildiği ve aile, akrabalık gibi ilişkilerin ötesinde bir kurum olmaktadır.³⁵ Eğitim gibi kurumsal kaynaklardan bir bireye beceri ve siyasi bilginin geçişi çok açık, amaçlı ve yapılandırılmış olarak gerçekleştirilmektedir.³⁶ Aile, akrabalık ve akran gruplarında ise bunun aksine, siyasi öğrenme, sıklıkla üstü örtülü dolaylı ve tesadüfi nitelikler taşıyabilmektedir.

Siyasal yönelimlerin iletilmesinde ilk araç olan ailede kazanılan siyasi eğilimlerin, okullaşma ile temelleri daha güçlendirilebilmekte ya da onlara alternatif yaratabilmektedir. Bu başka deyişle siyasi sosyalizasyona, eğitimin etkisi, belirli siyasi kurumlar konusunda bilgi sağlamanın ötesinde gerçekleşmekte, formel bir kurum olarak devletin çevresi içinde ele alınması, onun siyasi rejiminin temel yargularını ve otorite ilişkisi içinde çocuğun eğitilmesiyle, bir roller hiyerarşisini içeren bir kurum olarak onu güçlendirebilmektedir.³⁷ Böylece toplum istikrarını ve gücünü, toplumsal kontrolü kendi toplumsal kurumlarının belli işlevleri yerine getirmesiyle arttırmış olmaktadır. Dolayısıyla normatif düzenini, sosyalizasyon sürecinde kazandırdığı mevcut bilgiler aracılığıyla temellendirmektedir.

Okullaşma sürecinde çocuklar, onların siyasi yaşama girmelerini sağlayacak davranış modelleri, inançları ve değerleri kazanmaktadır. Bu süreç, sınıftaki çocuğun siyasi yaşama doğrudan uygulanabilen becerileri kazandığı devletin sembolleri ve kurallarıyla dolu olan, aile dışındaki otorite figürüyle bağlantıyı ve formel olarak hükümetin işlevleri, mekanizmaları ve amaçlarını öğrendiği bir süreç olmaktadır. Bunlara bağlı olarak çocuk için öğretmen, bütün toplumun sözcüsü ve diğerlerinin ne olduğunu belirsizce anladığı ilk bağlantı sembolü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuk, kendisiyle bağlantılı olarak diğerlerinin davranışını gözleyerek kendi kimliğini öğrenecek, öğretmeni gözleyerek ve onunla etkileşime girerek çok uzak bir güç yapısıyla bağlantıyı öğrenmiş olacaktır.³⁸ Bunun yanında çocuk, güç ve benzeri nosyonları soyutlamayı öğrenmektedir. Ayrıca öğretmen böylesi kavramları

³⁵ Steven L.Nock, *Sociology Of The Family*, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1987, Sf. 239.

John A.Clausen, "Perspectives On Childhood Socialization" a.g.e.,sf. 153-164.

³⁶ Jarl B.Manheim, *A Primer in Political Attitudes An Behavior The Politics With In*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1975, Sf.58.

³⁷ Andrew H.Cohn, *Political Socialization: A Holistic Approach*, Hacettepe Bulletin Of Social Sciences And Humanities, Vol: 3, N.1, June 1971, Ankara, Sf. 26.

³⁸ A.B.D'de İlkokul Çocukları Üzerinde Bir Araştırma Gerçekleştiren Hess ve Torney, Çocukların Siyasal Değerlerinin Profiline Giderek Öğretmeninkine Benzeştiğini İleri Sürmektedir.

Andrew H.Cohn, *Political Socialization*, a.g.e., Sf.25.

Richard E.Dawson And Kenneth Prewitt, *Political Socialization*, a.g.e., Sf. 158.

geliştirmekte ve onun yaşam deneyimi içinde onlarla bütünleşmesine yardım etmekle birlikte sözkonusu kavramlara kişilik kazandırmaktadır. Bu nedenle öğretmen kimliklendirmeye öğrenme sürecinde yeni bir yargı ölçütü oluşturmaktadır.³⁹ Böylece öğretmen olumlu ya da olumsuz, çok ya da az güvenilir bir siyasal bilgi kaynağı oluşturabilmektedir.

Öğretmenin sınıfta, yüksek hedeflerin içerildiği bir değerler ve kurallar sistemi, bir bilgi kültürü yarattığı söylenebilmektedir. Buna bağlı olarak çocuk, daha geniş siyasal kültürü yorumlamada ve tanımlamada kendisine yardım eden bu kural ve değerleri kullanmaktadır. Bu bilgi kültürün öğeleri rekabet, birlik, yeterlilik, fedakarlık, disiplin, ifade özgürlüğü, katılım, itaat, doğruluk, bağımsızlık, bağlılık, gerçeklik ve karakteristiklerin uzun bir listesini ya da bunların karşıtını kapsayabilmektedir. Bu bilgi kültürünün öğeleri, daha büyük bir otoritenin bir ajanı ve sembolü olan öğretmenden öğrenildiği için onların bilgisi ya da bilgisizliği bazı doğrudan siyasal sonuçlar oluşturabilmektedir.⁴⁰ Sözkonusu bilgi kültüründe ortaya çıkabilecek değişmeler, toplumun siyasal yönelimlerindeki değişmelere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, okulun genel toplumsal çevresi, resmi siyasetin görünümleri konusunda bir baskının gelişmesinde rol oynayabilmektedir.⁴¹ Kısaca, bir toplumun karakteristik siyasal yönelimi, siyasal yaşam içinde deneyim yaşamadan önce formel kurallar alanında ilk olarak belli oranda gelişmektedir, denilebilir.

Siyasal sosyalizasyon sürecinde okulun etkisinin, öğrencinin siyasal yöneliminin öğretmenin siyasal yönelimiyle benzeştirecek ve hatta aynı kılacak kadar yönlendirici güce sahip olabildiği gözlenebilir. Fakat konunun sadece öğretmenin etkisi temelinde genelleştirilmesi yanlış ve eksik olabilecektir. Buraya kadar, çocuğun öğretmeniyle etkileşim sürecinin yapısını ortaya koyarken, konuyu dağıtmamak için sözkonusu sürecin içerdiği önemli faktörlerden söz etmedik. Fakat, bireyin toplumsal, ekonomik kökeni diğer sosyalizasyon ajanlarıyla bağlantısının yapısı, müfredat programı okulun sağladığı toplumsal çevrenin yapısı ve benzeri faktörlerin okulun siyasal sosyalizasyon sürecindeki etkisinin yapısını ve gücünü biçimleyebileceği açıktır. Sonuçta, yukarıda sözünü ettiğimiz faktörlerin bileşkesi altında öğretmen, çocuk için ilk dışsal otorite görüntüsü olarak siyasal tutum aktarabildiği gibi, toplumda nasıl davranması gerektiğini gösteren toplumdaki mevcut egemen kurallar dizini öğretebildiği gibi, doğrudan ya da dolaylı rekabet, başarı ve benzeri gibi toplumun istedik bazı değerlerinin oluşmasına kaynaklık edebilmektedir. Böylesi bir süreç, özellikle gelişmekte olan toplumlarda, eğitimin toplumsal hareketliliği sağlayan en önemli faktör olması nedeniyle, daha da önem kazanmaktadır.

³⁹ Robert D.Hess And Judith V.Zorney, Development f Political Attitudes in Children, Chicago: Aldine, 1967, Sf. 111-115'den Aktaran, Jarol B.Manheim The Politics With In, a.g.e., Sf. 59.

⁴⁰ Richard E.Dawson And Kenneth Prewitt, Political Socialization, a.g.e., Sf. 162-167. -A.Almond And S.Verba, Civic Culture, a.g.e., Sf. 332-334, 352-363'den Aktaran Jarol B.Manheim, The Politics With In., a.g.e., Sf. 59-60.

⁴¹ Lucian W.Pye X Sidney Verba, Political Culture And Political Development, a.g.e, s. 165.

3-Dernek ve Örgütler:

Geleneksel yaşam biçimi içinde ailenin temel kurum olması ve bir bireyin yaşamını devam ettirmesini sağlayacak tüm işlevleri içermesi nedeniyle çalışma yaşamında da, boş zaman etkinlikler vb. olmak üzere onu, her alanda yönlendirici bir güç sahibi yapmaktaydı.

Toplumların yapılarında ortaya çıkan değişme buna paralel işlevsel farklılaşma ve uzmanlaşma insanlara aile dışında geniş bir yaşam alanı yaratmıştır. Bu nedenle insanlar belirli gereksinimlerini karşılamak için, sözkonusu hizmetleri sunan kurum ve kuruluşlarla ilişkiye girmektedir. Heterojen bir toplum yapısı içinde her faaliyet alanının sürekli incelenerek formel örgütler haline gelmesi insanları örgütlü bir yaşam içine katmaktadır. Böylece bir birey yaşamı boyunca çok sayıda dernek, sendika, parti vb. örgütlerin üyesi olabilmektedir. Tüm bunlar da, siyasal sosyalizasyon sürecinde dönem dönem belirli ağırlıklar taşıyabilmektedir. Çünkü fabrika, devlet daireleri, küçük işyeri vb. çalışma ortamında mevcut olan örgüt yapısının içerdiği hiyerarşik yapı ve etkileşim sisteminde bulunan bireylerin siyasal tutum ve davranışlarının böylesi ortamlardan etkilenmesi mümkün olmaktadır.

Bu konuda yapılmış olan çalışmalarda, çalışma ortamının siyasal davranış üzerinde etki yaratacak güçte olduğu saptanmış ise de, bu etki gücü niteliğinden çalışanın niteliğine kadar farklı etkenler temelinde değişim gösterebilmektedir. Örneğin, fabrikada çalışan nitelikli ve niteliksiz işçiler üzerinde bir araştırmada, nitelikli işçilerin genellikle tutucu, niteliksizlerin ise köktenci olma eğiliminde oldukları saptanmış ve niteliksiz işçilerin diğerlerine göre daha büyük bir siyasal yabancılaşma ve güvensizlik duygusu içinde oldukları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında bir başka araştırmada, çalışma yaşamının sözkonusu etkilerinin, yüksek eğitim düzeyinde pek geçerli olmadığı görülmektedir.⁴² Bu bağlamda yüksek eğitimle gelen bilgi, deneyim ve çok kaynaklı etkileşimin çalışma ortamından gelen etkiye karşı alternatif bir güç yarattığı söylenebilmektedir. Şaylan'ın ülkemizde yaptığı bir çalışmada da çalışma yaşamı ile siyasal yönelim arasında yakın bir ilişki olduğu saptanmıştır.⁴³ Ayrıca çalışma yaşamı içinde ortaya çıkan bir örgütlenme biçimi olan sendikaları da Lipset, üyelerinin bütün siyaset sistemine kaynamalarına yaradıkları ve sisteme bağlanmaları için onlara bir temel oluşturduklarını ileri sürmektedir.⁴⁴ Böylesi örgütlerin, kendi değer sistemleri içindeki etkisi, sözkonusu örgütler çerçevesinde oluşan ya da oluşmuş olan arkadaş gruplarının etkisiyle içiçe olmaktadır. bazı durumlarda, bu tür örgütlere girişte arkadaş

⁴² Lipsitz, Lewis (1974) "Work Life And Political Attitudes: A Study Of Manuel Workers" Social Structure And Social Personality, Der.: J.M.Starr, Boston: Little, Brown, Sf. 250-267 ve, Kenneth P.Langton, David A.Karns (1974) "Political Socialization And The High School Civics, Curriculum in The United States" The Learning Of Political Behavior Der.: N.Adler ve C.Harrington Glenview: Scott, Foresman, Sf. 170-185'den Aktaran Türker Alkan, Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim, Gündoğan Yayanaları, 1989, Ankara Sf. 113.

⁴³ Gencay Şaylan, Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji, T.O.D.A.I.E. Yay. No: 140, 1974, Ankara.

⁴⁴ S.M.Lipset, Siyasal İnsan, Çev.: Mete Tuncay, Teori Yay., Ankara, 1986, Sf.1.

grupları etkili olabileceği gibi, bazı durumlarda ise örgütler yeni arkadaş grupları sağlayabilmektedir.⁴⁵ Bu nedenle, söz konusu örgütler, siyasal sosyalizasyonda ortaya çıkabilecek etkileşimin potansiyel kaynaklarını içermektedir. Doğaldır ki böylesi bir etkileşim ağında bireyin siyasal yöneliminde yaşanabilecek olan değişimi üzerinde bireyin nitelikleri ve onun diğer etkileşim kaynaklarıyla olan bağlantısının yapısı da etkili olacaktır.

Sonuçta, herhangi bir örgüt üyesi olan birey, sözkonusu örgüt yapısı içinde belirli rolleri oynamak durumunda kalmaktadır. Bu rol, bireyin örgüt içinde ya da örgüt-çevre etkileşim sürecinde karşılaşacağı olaylarda nasıl davranması gerektiği konusunda beklenti ve yükümlülükleri, bunların yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak yaptırımları içermektedir.⁴⁶ Bu nedenle örgüt üyeliği bireye, doğrudan doğruya siyasal davranış almaşıkları arasında tercih yapması gerektiğinde, nasıl davranması gerektiği konusunda yol gösterici olabilecek bazı davranış kuralları aşıl原因an bir siyasal sosyalizasyon kaynağı oluşturabilmektedir. Bu özelliğiyle, toplumsal siyasal örgütler yalnızca üyelerinin siyasal tutumlarına etki etmekle kalmayan, aynı zamanda toplumsal siyasal eylemin bir diğer kaynağını oluşturan toplumsal-siyasal kuralların da üyeleri tarafından benimsenmesini, hatta içselleştirilmesini sağlayabilen bir siyasal sosyalizasyon kaynağı olmaktadır.⁴⁷ Siyasal partilerde, çeşitli kuruluş ve faaliyetleri ile yetişkinler üzerinde etki yapabilecek kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Bu boyutta bir siyasal sosyalizasyon sürecinde bireyin bulunabilmesi için önkoşul, onun toplumsal ekonomik koşullarının örgütlü bir yaşamı içermesi ve düşünce sistemi içinde yer alması olmaktadır, diyebiliriz.

4-Kitle İletişim Araçları:

Sosyalizasyon sürecini kısaca bireysel ve toplumsal etkileşim süreci olarak ele aldığımızda⁴⁸ insanın doğumuyla birlikte başlayan bu süreçte ilk iletişimin en basit düzeyde işaretler ve sembollerle kurulduğunu görmekteyiz. Sözkonusu işaretler ve semboller iletişimin araçları olmakta ve bireyin yaşamı boyunca gelişerek yaşamın ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Birer bilgi taşıyıcı olarak ortaya çıkan işaret ve semboller, bu nedenle önemli bir toplumsallaşma kaynağı olma niteliğini kazanmaktadır.

Tarih boyunca bilinen tüm kültürlerin, belli sembol sistemlerinden oluştuğu ve böylece bilgi taşıdıkları bilinmektedir.⁴⁹ Bilgi taşıma işleviyle yüklü olan sözkonusu

⁴⁵ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, İmge Kitabevi Yay.: 22, Ankara, 1992, Sf. 87.

⁴⁶ Theodore R.Sarbin ve Vernon L.Allen "Role Theory" Gardner Lindzey ve Elliot Aronson, *The Handbook Of Social Psychology*, Reading, Mass: Addison. Wesley, 1969, Vol. 1, Böl:7'den Aktaran, Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal bilim Teori, Olgu ve Süreçler*, Beta Yay., İstanbul, 1984, Sf. 175.

-Altan Eserpek, *Sosyoloji*, A.Ü.D.T.C.F. Yay. No: 303, Ankara, 1981, Sf. 150-154.

⁴⁷ Ersin Kalaycıoğlu, *Çağdaş Siyasal bilim, a.g.e.*, Sf. 176.

⁴⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan, Aile, Kültür*, Remzi Kitabevi İstanbul, 1990, Sf. 65.

⁴⁹ Gerhard Lenski-Jean Lenski, *Human Societies An Introduction To Macrosociology*, Mc Grow-Hill Inc., New York, 1970, Sf. 16-17.

Siyasal Sosyalizasyon

sistemlerin teknolojik araç ve gereçlerin gelişimiyle birlikte gazete, kitap, radyo, televizyon, sinema, video vb. araçları kapsayan kitle iletişim araçları tarafından kullanılmasıyla birlikte, sözkonusu araçlar yaygın bir sosyalizasyon gücüne sahip olmuştur, denilebilir.

Toplum ve topluluklardaki yapısal farklılık, toplumsal değişmelerin boyutu ve hızı konusunda temel bir faktörü oluşturmaktadır. Özellikle bu durum teknolojik gelişme temelli değişmelerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler arasında yeralan kitle iletişim araçlarının da etkisinin yapısı toplumlara göre farklılık gösterebilecektir.⁵⁰ Fakat temelde, böylesi yaygın sosyalizasyon kaynağı oluşturabilen kitle iletişim araçlarının, toplumsal kurumları ve bireysel yönelimleri etkileyebileceği bir gerçektir.

Siyasal sosyalizasyon konusunda yapılan ilk çalışmalarda siyasal bilinçlenme açısından, kitle iletişim araçlarının doğrudan siyasal sosyalizasyon etkeni olmayacakları, bu süreçte ikinci derecede rol oynayacakları ileri sürülmektedir. Bu araştırmalarda, kitle iletişim araçlarının doğrudan siyasal sosyalizasyon etkeni olarak da pek alınmadığı görülmektedir.⁵¹ Daha sonra yapılan çalışmalarda ise kitle iletişim araçlarını ikincil grup ilişkilerinin etkin bir sosyalizasyon sağlamasında, araç olarak kullanma eğilimi bulunmaktadır.

Gelişmiş toplumlarda genel eğilim, bir önceki konuda ifade ettiğimiz gibi, bireylerin gereksinimlerini karşılamak ve boş zamanlarını değerlendirmek için ikincil gruplara katılmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, hiçbir örgütlü grup, üyeleri arasında yalnızca ikincil ya da sözleşme türünden ilişkilerin bulunmasıyla varlığını devam ettirememektedir. Bu nedenle her geniş grubun, üyelerinden, birincil grupta görülen duygulara benzer bir bağlılık görmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Böylesi duygular da iletişimin, özellikle birincil türde bir iletişimin ürünü olmaktadır. Dolayısıyla ikincil grupların işlev görmesi için dolaylı iletişime ve bürokratik örgüte gereksinim duyulmaktadır. Kitle iletişim araçları da, bu anlamda, ikincil örgütlerin etkinliğini korumak için kullandıkları araçlar olmaktadır. Onların, toplumsal önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır.⁵² Bu bağlamda iletişim araçlarının etkililiği de, verilen bir toplumdaki ikincil grupların yaygınlığına ve güçlerine bağlı olarak değişim göstermektedir, denilebilir.

Bu konuda örneğin Pool, az gelişmiş ya da gelişen toplumlarda kitle iletişim araçlarının birey üzerinde istenilen etkiyi yapabilmesi için, sözkonusu toplumlarda kitle iletişim araçları ile verilecek yenilikçi mesajlara destek olacak nitelikte bireyler arası

⁵⁰ Aysel Aziz, "Kitle İletişim Araçlarının Aile Yapısına Etkisi "Türkiye'de Ailenin Değişimi" Toplumbilimsel İncelemeler" Yay.Haz.: Türköz Erder, T.S.B.D. Yay, Ankara, 1984, Sf. 216.

⁵¹ Lee Becker, Maxwell McCombs ve Jack McLead "The Development Of Political Cognitions "Der.: Steven Chaffe, Political Communication, Sage Annual ReviewsOf Communication Research, Vol IV 1975, Sf. 36'dan Aktaran Oya Tokgöz "Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi" A.Ü.S.B.F. Dergisi, Cilt: XXXIII, No: 3-4, Eylül-Aralık 1978, Ankara, Sf. 82.

⁵² A.Lundberg, Ç.Schrag, N.Larsen, Sosyoloji, Çev: Öner Ozankaya, Cilt: 1 Işın Yay.Ltd., Ankara, 1985, Sf. 66.

iletişimi yaratabilecek etkin bir siyasal örgütlenmenin gerekli olduğunu belirtmektedir. Bu paralelde Klapper de, kitle iletişim araçlarının tek başlarına yenileşme ve değişim yaratamayacağını, ancak diğer etmenlerin bileşimi içinde, istenilen yönde etkide bulunabileceğine dikkati çekmektedir.⁵³ Bu özelliği, aslında diğer sosyalizasyon ajanları için de, değişik biçimlerde de olsa, geçerli bir özellik olmaktadır.

Nitekim yapılan bir çalışmada, bireylerin kitle iletişim araçlarına açıklık, yaş ve eğitim gibi etmenlerce etkilendiği, bu etmenlerin yapısına bağlı olarak geleneksel iletişim kaynakları kullanıp kullanmama durumunun değiştiği görülmektedir.⁵⁴ Ayrıca bu konuda, kitle iletişim araçlarının farklıkültürel yapıya özgü değerler sistemini sunmasının, özellikle az gelişmiş toplumun değerler sistemi için bir tehdit oluşturabileceği, bireyleri kendi kültüründen uzaklaştırabileceği ve toplumun bütünleşmesini bozabileceği de belirtilmektedir.⁵⁵ Böylesi bir durum belki de kaçınılmaz olarak ortaya çıkabilmekte ve engellenememektedir. Bunun için, önemli olanın, bireylerin, böylesi sunumları değerlendirebilecek ve onlara rağmen tercihi olan bir alternatif yaratabilecek niteliklere sahip olabilmeye koşullarını sunmaktır, diyebiliriz.

Bu konuda bir başka nokta da, kitle iletişim araçlarını izleyen bireylerin, sözkonusu yayınlardaki her bilgi ve haberi algılamamalarıdır. Bireylerin kendi değer ve inanç sistemleriyle uyumlu lan bilgi ve haberleri algılamaya, bu nitelikte olmayan haberlere karşı duyarsız olma eğiliminde oldukları saptanmıştır. Bir başka deyişle bireyler kitle iletişim araçlarının yaydığı bilgi ve haberleri mevcut siyasal tutumlarını güçlendirecek biçimde seçerek algılamaktadır.⁵⁶ Bu konuda yapılmış bir çalışmada da mesleki konuma bağlı olarak tercih edilen gazetenin değişebildiği ortaya konmuştur.⁵⁷ Bu bağlamda kitle iletişim araçlarının bireylerin siyasi yönelimlerini değiştirmekten ziyade güçlendirici bir işlev yüklediği söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda kitle iletişim araçlarının böylesi bir işlevinin, giderek değiştirme yönünde değişebileceği

⁵³ Joseph T.Klapper, "Social Effects Of Mass Communication", Der: Wilbur Schramm, The Science Of Communication, Basic Books Publishers Com., 1963, Chicago, Aktaran; Aysel Aziz, Toplumsallaşma ve Kitle İletişim, A.Ü.B.Y.Y.O. Yay. No: 2, Ankara, 1982, Sf. 55.

⁵⁴ Aysel Aziz, Toplumsallaşma ve Kitle İletişim, a.g.e., Sf. 159-172.
-Ö.Şenyapılı, A.Aziz, İ.Gürel, T.V'nin Türk Toplumuna Etkileri, Milliyet Yay., İstanbul, 1977, Sf. 96.

⁵⁵ Nermin Abadan Unat, "Kitle İletişim ve Kültür A.Ü.S.B.F. Dergisi, Cilt: XXXIX, No: 1-4, Ocak-Aralık 1984, Ankara, Sf. 69-70.

-Bu Durumun, Kitle İletişim Araçlarının Sunumlarıyla Mevcut Toplumun Ekonomik-Kültürel Yapısı Arasında Bir Uyum Şeklinde Ortaya Çıkması, Sözkonusu Araçların Etkinliğini Arttırıcı Önemli Bir Koşul Olmaktadır. Bakınız.

-Aysel Aziz, Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi, T.O.D.A.İ.E. Yay.No: 148, Ankara, 1975, Sf. 31.

⁵⁶ Ersin Kalaycıoğlu, Çağdaş Siyasal Bilim, a.g.e., Sf. 178.

-Ö.Şenyapılı, Aziz, İ.Gürel, T.V'nin Türk Toplumuna Etkileri, a.g.e., Sf. 86.

⁵⁷ Gencay Şaylan, Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji, a.g.e.,Sf. 122-127.

-John Keane, Medya ve Demokrasi, Aydınlatı Yay. 1992, İstanbul.

-Hıfzı Topuz, Siyasal Reklamcılık, Dünya'dan ve Türkiye'den Örneklerle, Cem Yay., İstanbul, 1991.

Siyasal Sosyalizasyon

beklentisinin arttığı ileri sürülebilir. Nitekim böylesi bir olgu, siyasi yönelimler ya da sistemler ile kitle iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ele alan yayınların artmasında da kendini göstermektedir. Bu arada, kitle iletişim araçlarının siyasal sosyalizasyon konusunda aile, okul, diğer örgütlü birimler gibi sosyalizasyon ajanlarıyla rekabet halinde olduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir konu olmaktadır.⁵⁸ Bu nedenle, bireyin sahip olduğu özelliklere bağlı olarak (toplumsal köken, yaş, cinsiyet, eğitim, meslek, gelir vb.) hangi sosyalizasyon kaynağına daha çok açık olduğu, etki kaynağının birey üzerindeki yönlendirici gücü konusunda temel teşkil etmektedir.

ABSTRACT

In this article our main aim is to explain the phenomenon of political socialization is a form of transmission of values, beliefs and attitudes included in the political culture or the political orientation through generations in a society.

In every society the main function of socialization may be similar but there is still difference between societies in this respect. This discrimination due to the differences in the power and the effectiveness of the agents.

⁵⁸ Ronald Lippitt, "Improving The Socialization Process" Ed: John A.Clausen, *Socialization an Society*, a.g.e., Sf. 333-334